

Kaip Lietuva atkūrė nepriklausomybę

NePo
ritas@nepo.lt
2019

Turinys

Autoriaus žodis.....	3
Paskutinės Smetonos dienos.....	4
Komunistų partija ir valdžia.....	5
Michailas Gorbačiovas.....	6
Borisas Jelcinas.....	8
Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis.....	9
Pirmieji nepriklausomybės metai.....	12
Apibendrinimas.....	15
Nuorodos.....	16

Autoriaus žodis

Dėkui, kad parsisiuntėte mano PDF knygą. Ji nėra visiškai identiška tam, ką galite rasti internetiniame straipsnyje. Pavyzdžiui internetiniame straipsnyje nėra šios pastraipos.

Aš negaliu prisiminti įvykių, kurie atvedė į Lietuvos nepriklausomybę, nes buvau per daug mažas, tačiau man pasidarė smalsu, todėl pasinėriau ieškoti atsakymo ir noriu pasidalinti su jumis tuo ką radau.

Kai pradėjau nagrinėti šią temą, galvojau, kad tai bus savaitės analizė, įvairių šaltinių nagrinėjimas ir poros puslapių tekstas, kokių aš jau pilna esu parašęs ankščiau. Maždaug dviem mėnesiais vėliau aš rašau šitą sakinį ir galvoju, kad Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas yra tikrai stebuklingas dalykas. Nepriklausomybės kelyje žuvo kelios dešimtys patriotų, bet, kai pažvelgiu į Ukrainą, pradėdu galvoti, kad mums labai pasisekė. Tarp 1989 ir 1992 bet kuriuo metu Vilnius, Kaunas, Klaipėda ar bet kuris kitas Lietuvos miestas galėjo būti sulygintas su žemėmis ir paverstas karo zona. Taip neatsitiko, todėl mes galime su nuostaba pažvelgti į praeitį.

Aš nesu istorikas ir parašyti istoriškai tikslų, bet taip pat įdomų tekstą yra labai sunku. Aš noriu pažvelgti į visus faktorius, kurie galimai lėmė Lietuvos sėkmę atgaunant nepriklausomybę, juk tai galėjo būti dar vienas kruvinas konfliktas Rusijos istorijoje.

Perskaičiau gerokai daugiau nei čia sudėjau. Kaip visuomet lietuviškų šaltinių datos ir faktai prieštarauja vieni kitiems. O angliškų šaltinių apie Lietuvai svarbus įvykius yra nepakankamai. Kartais teko pačiam spręsti, kurios datos skamba teisingiau. Atsiprašau, jeigu ne visuomet teisingai pasirinkau. Jeigu turite pastabų, klausimų ar pasiūlymų, rašykite man Ritas@nepo.lt

Paskutinės Smetonos dienos

Smetona tapo pirmuoju Lietuvos prezidentu 1919 metų balandžio 4 dieną, tačiau prezidentauti ilgai neteko. 1920 metų birželio 19 dieną Tautininkų partijai pralaimėjus rinkimus jis buvo išspirtas iš prezidentūros. Vis tik į valdžią jis sugrįžo 1926 metų gruodžio 17 dieną įvykus kariniam perversmui, šį kartą jau ne kaip demokratiškai išrinktas prezidentas, bet diktatorius.

1939 metų rugsėjo 1 dieną prasidėjo Antrasis pasaulis karas Vokietijai užpuolus Lenkiją. Vokietija kvietė Lietuvai prisidėti ir atsiimti Vilnių. Smetonai nuo seno nemėgstant fašistų, Lietuva atsisakė ir pasiskelbė neutralitetą.

1939 metų rugsėjo 29 dieną SSRS (Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga) politikai paprašė Lietuvos atstovų aptarti šalių santykius. Spalio 3 dieną tuometinis užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys atvyko į Maskvą. SSRS pateikė Lietuvai pasiūlymą: Vilniaus kraštas manais už kelis armijos dalinius Lietuvos teritorijoje arba konfliktas su Sovietų sąjunga. Esant tokiai situacijai visi turėjo suprasti, kad Lietuvos kaip valstybės egzistavimas pasibaigė, nors teoriškai Lietuva nepriklausoma iš liko dar beveik metus.

1939 metų spalio 10 dieną buvo pasirašyta savitarpio pagalbos sutartis siekiant apsaugoti nuo galimų Nacistinės Vokietijos išpuolių. Alytuje, Gaižiūnuose, Naujojoje Vilnioje bei Prienuose nedelsiant dislokuoti raudonosios armijos daliniai (20.000 kareivių). Lietuva atgavo Vilnių. Vilniaus perdavimą Lietuvai pasmerkė Lenkijos politiniai partneriai Prancūzija ir Didžioji Britanija.

1939 metų spalio 11 dieną įvyko antivyriausybinė demonstracija, komunistų partija ragino piliečius sukilti ir nuversti valdžią.

1940 metų gegužės 25 dieną Sovietų sąjunga pareiškė kaltinimus Lietuvai dėl raudonarmiečių grobimo ir provokacijų, kiek vėliau (birželio 7 dieną) kaltinimus praplėtė dėl savitarpio pagalbos sutarties laužymo. Birželio 14 dieną SSRS įteikė Lietuvai ultimatumą. Smetona siūlė atmesti ultimatumą ir mobilizuoti kariuomenę, tačiau vyriausybė vadovaujama A. Merkio atsisakė priešintis Sovietų armijai. Supratęs, jog nieko doro nepeš, Smetona nusprendė, jog bandys vadovauti Lietuvai emigracijoje ir pasitraukė iš šalies. Būdamas Šveicarijoje Smetona atleido Merkį iš pareigų ir ministru pirmininku paskyrė pasiuntinį Italijoje Stasį Lozoraitį.

1940 metų birželio 17 dieną Merkys pasirašė aktą dėl naujos, Justo Paleckio vadovaujamos, vyriausybės sudarymo. Patvirtinus vyriausybę, Paleckis pradėjo eiti Prezidento pareigas, o vyriausybei ėmė vadovauti Vincas Krėvė-Mickevičius. Legalizavus komunistų partiją, liepos 14 dieną buvo surengti nauji rinkimai į seimą, kuriuos „laimėjo“ vienintelė legali – komunistų partija. Per pirmą naujo Seimo susirinkimą – liepos 21 dieną, naujoji Lietuvos valdžia išreiškė norą prisijungti prie SSRS.

1940 metų rugpjūčio 3 dieną Lietuva buvo prijungta prie SSRS ir tapo Lietuvos Tarybų Socialistine Respublika (LTSR).

Lietuva niekada nepripažino visko, kas sekė pasitraukus Smetonai iš šalies: Merkio akto dėl naujos vyriausybės, Paleckio buvimo prezidentu.

Komunistų partija ir valdžia

Komunistų partija Lietuvoje buvo įkurta 1918 metų spalį, tačiau iki atėjimo į valdžią 1940 metais didžiąją laiko dalį buvo uždrausta, nariai persekiojami ir turėjo veikti pogrindyje/nelegaliai. Lietuvos komunistų partija buvo didesnio – Sovietų Sąjungos komunistų judėjimo dalis. Lietuvos komunistų partija nebuvo nepriklausomas organas ir visi svarbiausi sprendimai ateidavo iš Maskvos.

Sovietų Sąjungos komunistų partijos valdymas laikui bėgant svyravo tarp kolektyvinės lyderystės (pvz. Chruščiovo laikais) ir asmenybės kulto (pvz. Stalino laikotarpis).

Partijos suvažiavimas turėjo būti aukščiausias komunistų partijos valdymo ir sprendimų priėmimo organas, bent jau tokia buvo originali Lenino idėja. Iš pradžių partijos suvažiavimas vyko kartą metuose, vėliau kartą per penkis metus. Partijos suvažiavimas rinko Centro komitetą (CK), kurį iš pradžių sudarė 71 narys, vėliau net 287. Centro komitetas turėjo aukščiausią valdžią tarp suvažiavimų, tačiau Centro komitetas rinkdavosi tik du kartus per metus, todėl savo ruožtu CK rinkdavo Politbiurą, kuriam atitekdavo aukščiausia valdžia tarp CK susirinkimų. Iš pradžių Politbiurą sudarė 8, o nuo septinto dešimtmečio jau 25 asmenys.

Stalino laikotarpiu pati svarbiausia pozicija buvo Generalinis sekretorius, kurį išrinkdavo Politbiuras.

Tolstant nuo centrinės valdžios, kiekviena grandis atkartodavo tą pačią schemą. Aukščiausia valdžia Lietuvoje priklausė Lietuvos komunistų suvažiavimui, kuris rinkdavo Lietuvos Centro Komitetą. Įdomu, kad priešingai nei Maskvoje, CK esantis Lietuvoje turėjo du sekretorius. Pirmasis sekretorius buvo renkamas iš Lietuvos piliečių, antrasis – visuomet rusas - atsiunčiamas iš Maskvos. Pirmasis sekretorius buvo veidas tautai, tačiau realiai antrasis sekretorius turėjo daugiau galios.

Kiekvienas rajonas turėjo rajono komitetą išrinktą per rajono komunistų suvažiavimą.

Žemiausias komunistų partijos lygmuo buvo partinės organizacijos gamyklose, kolūkiuose ir armijos daliniuose, kuriuose susirinkdavo bent trys komunistai. Teoriškai žemesnės grandies komunistai rinkdavo savo atstovus į aukštesnio lygio suvažiavimus, tačiau realiai, aukštesnė valdžia visuomet pasakydavo kaip balsuoti „teisingai“.

Be partinės struktūros, taip pat egzistavo valdžios struktūros, kurios, žiūrint iš šono, vakariečiams turėjo sudaryti gana demokratiškos valstybės vaizdą. Įstatymų leidžiamoji valdžia Sovietų sąjungoje priklausė Aukščiausiajai tarybai, kuri buvo sudaryta iš dviejų rūmų: Sąjungos Tarybos ir Tautybių Tarybos. Sąjungos taryboje vienas deputatas atstovavo 300.000 žmonių. Tautų tarybą sudarydavo atstovai iš sąjunginių valstybių (po 32 deputatus) ir autonominių teritorijų (1-11 atstovų). Teoriškai - susirinkę atstovai turėjo kurti ir priimti įstatymus, realiai - viskas jau būdavo paruošta partijos organuose ir tarybos nariams reikėjo tik nominaliai juos priimti.

Sovietams okupavus Lietuvą, Seimo pavadinimas buvo pakeistas į Aukščiausią Tarybą.

Aukščiausioji Taryba, kaip ir viskas, buvo nukopijuoja pagal Maskvos šabloną, kas reiškė, jog ją turėjo sudaryti proporciškai „teisingos“ žmonių grupės. Į Aukščiausią tarybą patekdavo tik ~70% komunistų partijos narių, likę buvo „nepartiniai“. Taip pat buvo svarbu, kad bent 50% atstovautų darbininkus, bent 30% atstovautų moteris ir bent 10% atstovautų jaunimui. Pamačius tokius skaičius, galima pagalvoti, kad sovietinis parlamentas buvo demokratiškesnis nei daugelio demokratiškas valstybių parlamentai nuo istorinių laikų iki šios dienos. Tačiau reikia nepamiršti, jog visi kandidatai buvo paskirti komunistų partijos, o ne laisvais rinkimais.

Lietuvoje vienas deputatas buvo renkamas 10.000 žmonių, kas reiškia, kad deputatų skaičius didėjo nuo 180 (1947 metais) iki 350 (1980 metais). Iš pradžių Aukščiausioji taryba buvo renkama keturiems metams, vėliau (nuo 1975 metų) – penkiems. Aukščiausioji Taryba rinkdavosi kelioms dienoms du kartus per metus. Iki Seimo rūmų pastatymo 1981 metais, Aukščiausioji Taryba rinkdavosi Rusų dramos teatre. Sakyčiau labai tinkama vieta tokiam farsui.

Michailas Gorbačiovas

Gorbačiovas gimė Stavropolio krašte ruso ir ukrainietės šeimoje. Nuo pat vaikystės Michailas rodė lyderystės bruožus: jis dalyvavo įvairių organizacijų veikloje ir stengėsi užimti atsakingas pozicijas. Jis lengvai susirasdavo draugų, o žmonės jį laikė patikimu žmogumi. Būtent tai padėjo Gorbačiovui kopti karjeros laiptais. Dažnai jis buvo jauniausias žmogus istorijoje užimti vieną ar kitą poziciją. Kadangi visi laikė Michailą patikimu žmogumi, jam lengvai suteikdavo leidimus keliauti po užsienį. Jaunystėje jis aplankė rytų bloką: Rytų Vokietiją, Bulgariją, Čekoslovakiją.

1970 metais Gorbačiovas (sulaukęs 39 metų) buvo paskirtas SSRS Komunistų partijos organo – Stavropolio krašto komiteto pirmuoju partijos sekretoriumi ir tapo jauniausiu iš regioninių partijos vadovų šalyje. Tapęs regiono vadovu, jis automatiškai buvo įtrauktas į Centrinį komitetą 1971 metais. Paaukštinimas atvėrė dar daugiau kelionių galimybių: Italija, Belgija, Olandija, Vakarų Vokietija, Prancūzija. Kelionių metų Michailą labiausiai nustebino žmonių, spaudos ir valdžios santykiai. Jis negalėjo patikėti, jog spauda galėjo atvirai kritikuoti valdžią, tačiau ši idėja jam labai patiko. Savaime suprantama, grįžęs atgal jis negalėjo įgyvendinti šitos idėjos, nes valdžioje buvo Brežnevas.

1979 metais Gorbačiovas tapo kandidatų į Politbiurą, o sekančiais metais jau pilnateisiumi nariu, kur susidraugavo su Jurijumi Andropovu.

1982 metų lapkričio mėnesį mirus Brežnevui, Generaliniu sekretoriumi tapo Jurijus Andropovas. Jurijus ruošė Gorbačiovą būti partijos lyderiu, leisdamas jam pirmininkauti Politbiuro susirinkimuose bei skatindamas skaityti pranešimus partijos suvažiavimuose. Prieš mirtį, Jurijus pareiškė, kad norėtų, jog jo įpėdiniu taptų Gorbačiovas. Deja, kiti Politbiuro nariai manė, kad Michailas buvo per jaunas ir sekančiu vadovu išrinko Konstantiną Černenką, kuris jau tuo metu gana sunkiai sirgo, todėl Gorbačioviui dažnai tekdavo jį pavaduoti ir pravesti Politbiuro susirinkimus.

1985 metų kovo 11 dieną Michailas buvo išrinktas Generaliniu sekretoriumi. Gorbačiovas norėjo tuoj pat imtis reformų, tačiau puikiai suprato daugelyje atsakingų postų sėdintys senieji vadai yra Brežnevo politikos šalininkai, todėl ne tik bus nepatenkinti bet kokiomis reformomis, tačiau taip pat jį pašalins iš valdžios. Norėdamas to išvengti pirmus metus Michailas užsiėmė kadru kaita, pakeisdamas senius, jaunesniais, liberalesnį požiūrį turinčiais komunistais. Tarp žmonių, kuriuos paaukštino norėčiau paminėti du asmenis. Borisas Jelcinas buvo paskirtas Centrinio komiteto sekretoriumi (šie žmonės vėliau susipyko), o Algirdas Brazauskas buvo paskirtas Lietuvos komunistų partijos vadovu.

1985 metų gegužės mėnesį Michailas režė pirmą viešą kalbą kaip naujasis partijos vadovas Leningrade. Kalbos metu jis pirmą kartą pripažino ekonomikos lėtėjimą ir žemą pragyvenimo lygį Sovietų sąjungoje. Jis taip pat pristatė naują politiką – Perestroika (lt. pertvarka). Perestroika tikslas buvo suteikti daugiau sprendimų galios vietinėms valdžioms vietoj to, kad viską koordinuoti iš Maskvos, nes Gorbačiovo manymu, totali kontrolė buvo neefektyvi ir stabdė galimą šalies augimą. Michailas tvirtino, kad įvykdžius visus perestroika žingsnius, Sovietų sąjunga pasivys JAV pagal produkciją.

1986 metų balandžio mėnesį įvyko katastrofa Černobilio atominėje elektrinėje. Esant situacijai Sovietų sąjungoje, kai kiekvienas komunistas šiek tiek pagražina ataskaitą savo viršininkui, Michailas iš pradžių, negavo teisingos ataskaitos apie įvykį ir negalėjo įvertinti jo masto. Savo kalboje per televiziją jis kritikavo kokybės trūkumą, ko pasekoje vėliau pristatė naują kokybės vertinimo politiką Gospriyomka. Naujos politikos – Glasnost (lt. Atvirumas) pristatymas irgi buvo galimai įtakotas nelaimės. Glasnost tikslas buvo mažinti komunistų partijos korupciją bei skatinti žurnalistų bei paprastų žmonių atvirą valdžios kritiką.

Nelaimės pasekoje Lietuvoje žalieji pradėjo protestuoti prieš planuojama statyti trečią Ignalinos atominės elektrinės bloką, kuris vėliau taip ir nebuvo pastatytas.

1987 metų birželio mėnesį Gorbačiovas pristatė radikaliausią reformą – kooperativų įstatymą, kuris pirmą kartą Sovietų sąjungoje paprastiems žmonėms leido turėti privatų verslą tam tikrose įstatymo griežtai apibrėžtuose srityse. Įstatymas įsigaliojo metais vėliau.

Tų pačių metų rugsėjo mėnesį Sovietų sąjunga nustojo blokuoti užsienio radijo stotis. Piliečiai galėjo klausyti BBC ir Amerikos balsą.

Norėdamas atskirti komunistų partiją, ypatingai Stalino/Brežnevo šalininkus, nuo valdžios, 1988 metų liepos mėnesį Gorbačiovas pasiūlė įkurti liaudies deputatų parlamentą, kuris savo ruožtu rinktų Aukščiausiąją tarybą. Į parlamentą galėjo kandidatuoti ir nepriklausomi kandidatai. Nors sekančiais metais vykusių rinkimų metu 85% vietų atiteko komunistų partijai, tačiau į parlamentą pateko ir Gorbačiovo/komunistų valdžios priešininkai, tokie kaip Borisas Jelcinas ir kiti.

1990 metais Michailas bijodamas, kad bus atleistas iš Generalinio sekretoriaus posto įkūrė Sovietų sąjungos prezidento postą. Rinkimai į prezidento postą įvyko kovo 12 dieną, liaudies deputatų parlamentas išrinko Gorbačiovą pirmuoju (ir vieninteliu) Sovietų sąjungos prezidentu.

Nors 1990 metų pavasarį apklausos rodė, kad Gorbačiovas buvo populiariausias politikas Sovietų sąjungoje, tačiau vėliau Jelcinas jį aplenkė, kas labai supykė Michailą. Išaugus Jelcino populiarumui, jo partija sugebėjo užsitikrinti daugumą Rusijos aukščiausioje taryboje, kuri savo ruožtu birželio mėnesį paskelbė, jog Rusijos valstybės įstatymai yra aukštesni už Sovietų sąjungos įstatymus. Mes lietuviai mėgstame manyti, jog Lietuva sugriovė Sovietų sąjungą, bet manyčiau, jog būtent šis momentas turėtų būti laikas Sovietų sąjungos pabaiga, nors teoriškai jina dar gyvavo vienerius metus.

1990 metų spalio mėnesį Gorbačiovui buvo įteiktas Nobelio taikos prizas. Apklausos parodė, jog 90% Sovietų sąjungos piliečių nepritarė šitam apdovanojimui.

1991 metų rugpjūčio 4 dieną Gorbačiovas išvažiavo atostogauti į Krymą, jis tikėjosi grįžti rugpjūčio 20 dieną, kad pasirašytų naują sąjungos sutartį. Deja, planus pakoregavo maištas. Rugpjūčio 17 dieną grupė nomenklatūrininkų, kurie nepritarė Gorbačiovo reformos ir manė, kad nauja sutartis sugriautų Sovietų sąjungą, vedami viceprezidento Gennady Yanayev atvyko į Krymą ir areštavo Michailą jo atostogų namuose. Gennady reikalavo Gorbačiovą atsistatydinti ir paskirti jį naujuoju Sovietų Sąjungos prezidentu, tačiau Michailas atsisakė. Rugpjūčio 19 dieną, negavę prezidento atsistatydinimo, maištininkai paskelbė ypatingą padėti šalyje, visi KGB darbuotojai buvo atšaukti iš atostogų, jiems buvo nurodyta suimti Gorbačiovo šalininkus. Vienas iš asmenų, kurį taip pat reikėjo suimti buvo Rusijos prezidentas Borisas Jelcinas, turėjęs grįžti iš Kazachstano rugpjūčio 17 dieną į savo namus netoli Maskvos, tačiau maištininkai jo namuose nerado. Rugpjūčio 19 dieną Jelcinas atvykęs į Rusijos parlamentą pasmerkė maištininkus ir paprašė žmonių pagalbos apginti parlamentą. Į pagalbos šauksmą atsiliepė daugybė paprastų, neginkluotų Maskvos gyventojų, kurie ėmė kurti barikadas aplink parlamento pastatą. Rugpjūčio 21 dieną 1:00 tankų padalinys pabandė šturmuoti barikadas, incidento metu žuvo trys vyrai. Žūtys taip sukrėtė abi puses, kad maištininkai savo ketinimų atsisakė. Rugpjūčio 22 dieną Gorbačiovas grįžo į Maskvą, padėkojo Jelcinui ir paprastiems žmonėms už pagalbą, maištininkai buvo suimti ir pasodinti į kalėjimą.

1991 metų gruodžio 8 dieną Viskuliuose, Belovežo girioje susitiko Stanislavas Šuškevičius (Baltarusija), Borisas Jelcinas (Rusija) ir Leonidas Kravčiukas (Ukraina). Jie pasirašė susitarimą, kuris skelbė, jog Sovietų sąjunga yra panaikinama ir vietoj jos įkuriama Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS). Gruodžio 21 dieną prie susitarimo prisijungė dar 8 buvusios Sovietų sąjungos valstybės.

Belovežo susitikimas vyko be Gorbačiovo žinios. Susižinojęs jis pasipiktino ir puolė ieškoti būdų kaip išsaugoti Sovietų sąjungą, tačiau jau buvo per vėlu. Gruodžio 25 dieną Michailas Gorbačiovas paskelbė viešą atsistatydinimą iš Sovietų sąjungos prezidento posto. Oficialiai Sovietų sąjunga nustojo egzistuoti 1991 metų gruodžio 31 dieną laikrodžiui išmušus vidurnaktį.

Borisas Jelcinas

Borisas gimė valstiečių šeimoje, kurių istoriją Uralo regione galima atsekti net iki aštuoniolikto amžiaus. Jelcinas buvo pažangus moksleivis ir nekartą buvo išrinktas klasės prezidentu savo bendraklasių. Studijų laikais jis vengė bet tokios politinės veiklos, tačiau po studijų, kylant karjeros laiptais jis neišvengiamai turėjo prisijungti prie komunistų partijos, ką jis padarė 1961 metais. 1968 metais Jelcinas tampo Sverdlovsk regiono komunistų partijos statybos komiteto vadovu. 1978 metais Borisas tampo Sverdlovsk regiono komunistų partijos pirmuoju sekretoriumi. 1981 metų kovą Jelcinas tapo Sovietų sąjungos centrinio komiteto nariu.

1985 metų kovą Gorbačiovas pasiūlė Jelcinui kuruoti Statybos departamentą prie centrinio komiteto. Tų pačių metų gruodį Gorbačiovas paskyrė Jelciną Maskvos skyriaus komunistų partijos pirmuoju sekretoriumi.

1986 metų vasarį Borisas pakviečiamas tapti Politbiuro nariu. Jelcino populiarumas labai augo tarp maskviečių dėl to, kad Borisas atleido korumpuotus politikus bei važinėjo į darbą troleibusu. 1987 metų rugsėjo 10 dieną, Jelcinas tapo pirmuoju žmogumi Sovietų sąjungos istorijoje, kuris pateikė atsistatydinimo pareiškimą iš Politbiuro. Netrukus Jelcino atsistatydinimo pareiškimas ir kalba pasklido po visą Sovietų sąjungą, ko pasekoje Jelcino populiarumas dar labiau išaugo. Gorbačiovas ne tik atleido Jelciną iš Politbiuro, bet ir iš visų su komunistų partija susijusių pareigų, kurias šis užėmė. Su atleidimu prasidėjo dviejų politikų mūšis, kiekvienas (kartu su šalininku pagalba) stengėsi parodyti priešininką neigiamoje šviesoje tautai.

1989 metų gegužę Jelcinas buvo išrinktas į Sovietų sąjungos aukščiausiąją tarybą, kur suformavo pirmą legalią opoziciją komunistų partijai.

1990 metų kovo mėnesį Jelcinas buvo išrinktas Rusijos Aukščiausios tarybos atstovu nuo Sverdlovsk regionu, liepos mėnesį jis tapo Aukščiausios Tarybos prezidiumo pirmininku, nors Gorbačiovas prieštaravo ir kalbėjosi su tarybos nariais rekomenduodamas išsirinkti kitą kandidatą. 1990 metų liepos 12 dieną Rusija paskelbė nepriklausomybę nuo Sovietų sąjungos. Šiuo žingsniu Jelcinas norėjo įgyti daugiau valdžios nei Gorbačiovas.

Lygiai po metų (1991 metų liepos 12 dieną), Jelcinas laimėjo pirmuosius demokratiškus Rusijos prezidento rinkimus su 57% persvara. Tapęs prezidentu Borisas siekė sunaikinti bet kokias socializmo apraiškas ir įvesti kapitalizmą į šalį. 1991 metų lapkričio mėnesį Jelcinas uždraudė komunistų partiją Rusijos teritorijoje.

Borisas atvėrė duris užsienio prekybai, nurėžė įvairių valstybinių įstaigų biudžetus, pakėlė mokesčius. Reformų pasekoje, šalį ištiko hyperinfliacija, daugybė žmonių prarado santaupas, pablogėjo studentų padėtis, kurie anksčiau stipriai priklausė nuo subsidijų mokslui.

1993 metų kovo 26 dieną Rusijos parlamentas organizavo prezidento apkaltą, bandydamas nuversti Jelciną, tačiau pritrūkus nedidelio procento balsų, jinau buvo nesėkminga. Atsakydamas į apkaltą Borisas pabandė paleisti parlamentą, ko pasekoje į gatves išėjo protestuotojai.

1993 metų gruodį įvyko nauji parlamento rinkimai, kuriuose daugumą laimėjo Jelcino priešininkai, tačiau tų pačių rinkimų metu žmonės referendume pasisakė už naują Rusijos konstituciją, kuri suteikė daugiau galių prezidentui.

1996 metais Jelcinas paskelbė, jog sieks antros prezidento kadencijos. Rinkimų pradžioje Boriso palaikymas tarp žmonių praktiškai neegzistavo, tačiau pasamdęs gerą rinkimų komandą jis sugebėjo laimėti rinkimus antrame ture.

1999 metų gegužę Jelcinas sugebėjo atlaikyti dar vieną parlamento bandymą jį nuversti, tačiau tų pačių metų gruodžio 31 dieną Borisas paskelbė apie savo atsistatydinimą, palikdamas Vladimirą Putiną laikinai einančiu prezidento pareigas.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis

1987 metų rugpjūčio mėnesio 23 dieną prie Adomo Mickevičiaus paminklo įvyko Molotovo – Ribentropo pakto paminėjimas, kurį organizavo Lietuvos Laisvės Lyga. Šiame minėjime buvo reikalaujama išvesti tarybinę armiją iš Pabaltijo valstybių ir taip pat atkurti šių šalių nepriklausomybes. Šis mitingas patikrino Gobačiovo skelbiamą Glasnost politikos realybę bei paskatino naujų organizacijų kūrimąsi Lietuvoje.

1988 metais birželio 3 dieną Vilniuje, Mokslų Akademijos rūmuose susirinko meno, mokslo ir kultūros žmonės diskutuoti apie Lietuvos ateitį. Nors turėjo būti svarstomi ekonomikos pokyčiai bei kultūros ateitis, susirinkusiuosius labiausiai domino politiniai klausimai. Tarp ilgų, niekur nevedančių debatų kilo mintis įkurti Sąjūdį. Tuo metu plovėjais į Sąjūdžio iniciatyvinę grupę buvo išrinkti 35 žmonės iš kurių 17 priklausė Lietuvos komunistų partijai.

1988 metais birželio 10 dieną Sąjūdžio filialas įsikūrė Kaune, liepos 10 dieną – Klaipėdoje, liepos 19 – Šiauliuose, liepos 22 – Alytuje, liepos 25 – Jonavoje, po to sekė ir kiti Lietuvos miestai ir miesteliai. Iki 1988 metų pabaigos beveik visuose Lietuvos miestuose buvo įsteigtos Sąjūdžio būstinės.

1988 metų birželio 14 dieną Vilniuje, Gedimino aikštėje, dalyvaujant Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariams įvyko viešas masinių trėmimų minėjimas. Šio minėjimo metu buvęs partizanas Leonas Laurinkas pirmą kartą viešai iškėlė trispalvę.

Kitas viešas Sąjūdžio organizuotas mitingas įvyko 1988 metų liepos 19 dieną Vilniaus Vingio parke. Kadangi tuometinė TSKP - CK vadovybė stengėsi visais įmanomais būdais blokuoti Sąjūdžio veiklą, tai mitingas buvo surengtas norint pasveikinti TSKP (Tarybų sąjungos komunistų partija) narius grįžus iš Maskvos. Tą dieną ne tik suplevėsavo trispalvė, bet ir pirmą kartą po 45 metų pertraukos viešai buvo sugiedotas Lietuvos himnas.

Didžiausias Sąjūdžio surengtas mitingas įvyko 1988 metų rugpjūčio 23 dieną, Molotovo – Ribentropo pakto paminėjimo metu. Tą dieną mitinge dalyvavo apie 250 tūkstančių žmonių.

1988 metų rugpjūčio mėnesį vizito Lietuvoje metu, Aleksandras Jakovlevas, laikomas Perestroikos ideologu, išsakė paramą Sąjūdžiui ir greitai nutildė vietinę komunistų partijos dalį nuolat kišančią pagalius į Sąjūdžio ratus. Aleksandras galvojo, kad Sąjūdis pasisako už visos Sovietų sąjungos persitvarkymą, o ne Lietuvos valstybės atsiskyrimą. Aleksandro palaikymas sustiprino Sąjūdžio pozicijas.

1988 metų spalio 20 dieną Lietuvos komunistų partijos centro komiteto pirmuoju sekretoriumi tapo Algirdas Brazauskas.

Daugėjant Sąjūdžio palaikymo grupelių įvairiuose miestuose ir rajonuose paaiškėjo pagrindinė problema: tarp jų nebuvo jokios koordinacijos. Čia problemą išspręsti buvo organizuotas steigiamas Lietuvos persitvarkymo suvažiavimas, kuris įvyko 1988 metų spalio 22–23 dienomis. Sąjūdžio nariams pavyko įtikinti vietinius komunistus suteikti renginiui Sporto rūmus Vilniuje. Sąjūdžio suvažiavimas prasidėjo gausiomis saliotų salvėmis iš Gedimino pilies bokšto. Į suvažiavimą atvyko Latvijos ir Estijos Liaudies frontų atstovai Janis Gaigals ir Edgar Savisaar pasakyti sveikinimo kalbas. Į sceną taip pat pakilo tuometinis LKP - CK pirmasis sekretorius Brazauskas.

Sąjūdžio nariai nusprendė nukopijuoti komunistų partijos struktūrą. Sąjūdžio Seimą turėjo sudaryti 220 narių, Sąjūdžio Seimo Tarybą – 35 nariai. Po rinkimų paaiškėjo, jog į naują Seimo Tarybą pateko 11 žmonių nepriklaususių iniciatyvinei Sąjūdžio grupei.

1988 metų lapkričio 4 dieną buvo įkurta priešiška Lietuvos valstybingumui organizacija „Jiedinstvo”.

1988 metų lapkričio 17-18 dienos vykusiam suvažiavime Aukščiausioji Taryba lietuvių kalbai suteikė valstybinės kalbos statusą, Konstitucijoje padarė pataisas dėl himno ir vėliavos.

1988 metų lapkričio 20 dieną Sąjūdžio taryba paskelbė Moralinę Lietuvos nepriklausomybę.

1988 metų lapkričio 29 dieną Gorbačiovas paskelbė rinkimus į SSRS Aukščiausiąją Tarybą. Pagal tuomet galiojusį įstatymą į 2250 dydžio SSRS Aukščiausiąją Tarybą Lietuvoje turėjo būti išrinkti 42

liaudies deputatai. Pirmą kartą istorijoje žmonėms buvo suteikta teisė rinktis iš kelių kandidatų, tačiau Komunistų partija pasiliko teisę spręsti, kuriems kandidatams galima balotiruotis, o kuriems - ne.

Sąjūdžio nariai nebuvo vienos nuomonės apie rinkimus. Vieni sakė, jog dalyvavimas rinkimuose reiškė okupacijos pripažinimą, kiti sakė, jog tai puiki proga laisvės ir nepriklausomybės idėjas pakelti į aukštesnį lygį. Galiausiai Sąjūdis apsisprendė dalyvauti rinkimuose, kas nepatiko Lietuvos Komunistų partijai. Komunistų kontroliuojamos televizijos atsisakė skelbti Sąjūdžio reklaminius klipus, spaustuvės - spausdinti lankstinukus, laikraščiai – bet kokią informaciją apie Sąjūdžio narius. Komunistų partijos nariai vogdavo Sąjūdžio reklaminius standus bei plakatus. Neskaitant visų sunkumų, kuriuos sukėlė Lietuvos komunistai, 1989 metų kovo 26 dieną įvykusiuose rinkimuose Sąjūdžiui atiteko 31 vieta iš 42.

1989 metų gegužės 18 dieną Lietuvos Aukščiausioji Taryba priėmė LTSR Konstitucijos pataisą, kuria paskelbė Tarybų Lietuvos įstatymų viršenybę Sovietų sąjungos įstatymams.

Artėjant penkiasdešimtosios Molotovo – Ribentropo pakto metinėms Baltijos Taryba (Lietuvos, Latvijos ir Estijos) pradėjo galvoti kaip paminėti šią datą. Kažkas prisiminė kiek ankstesnį žaliųjų bandymą apjuosti Baltijos jūrą. Tuomet mitinge dalyvavo 100 tūkstančių žmonių. Ši idėja visiems patiko, bet kilo klausimų, kaip išdėstyti gyvą žmonių grandinę: pagal valstybių sienas? Estai pasiūlė pasirinkti Via Baltica kelią. 1989 metų liepos 15 dieną Baltijos Taryba atsakingais už šį renginį paskyrė Heinzą Valką (Estijos Liaudies Fronto atstovą), Arnoldą Kluotinį (Latvijos Liaudies Fronto atstovą), V. J. Čepaitį (Sąjūdžio atstovą).

Baltijos kelias Lietuvoje buvo padalintas į 50 atkarpų po 4 kilometrus, kurie turėjo simbolizuoti 50 tautos kančios metų. Kas 4 kilometrus buvo pastatyti kryžiai, aukurai ar šiaip paminklai. 1989 metų rugpjūčio 23 dieną 19 valandą nuo Vilniaus Gedimino pilies bokšto, per Latviją iki Tompea bokšto Taline nusidriekė 650 km gyva žmonių grandinė. Baltijos kelyje dalyvavo apie 2 milijonus estų, latvių, lietuvių.

Šis įvykis sulaukė daugybės užsienio žurnalistų dėmesio, tačiau taip pat neliko nepastebėtas ir Maskvos. Rusiška spauda pasmerkė Pabaltijo separatistus, o organizatoriai sulaukė grasinimų. 1989 metų rugsėjo 19 dieną artėjant rinkimams Sąjūdis suformulavo savo programą bei paskelbė kandidatus į Aukščiausią Tarybą. Kaip rodė tuometinės apklausos balsuoti už Sąjūdžio atstovus buvo nusiteikę net 49% piliečių, už kitas partijas taip pat pasisakančias už nepriklausomybę 23%, o už komunistus tik 19% piliečių.

1989 metų gruodžio mėnesį Lietuvos komunistų partija skilo, didesnioji dalis su lyderiu Algirdu Brazausku atsiskyrė nuo TSKP. 1990 metų gruodžio 8 dieną komunistų suvažiavime partija pakeitė pavadinimą ir pasivadino Lietuvos demokratine darbo partija (LDDP). Savo ruožtu 2001 metų sausį LDDP susijungė su socialdemokratais, taip suformuojant Lietuvos socialdemokratų partiją, kurios pirmininku iki 2007 metų buvo Algirdas Brazauskas.

1990 metų sausio 11–13 dienomis Vilniuje lankėsi Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Michailas Gorbačiovas. Kremliuje tikėtasi, kad valstybės vadovo ir komunistų partijos lyderio vizitas prislopins Lietuvos nepriklausomybės siekį. Tiesa, svečio laukta sausio 10-tą, tačiau dėl sveikatos problemų teko pakoreguoti kelionės planus.

Gorbačiovas susitiko su darbininkais Vilniaus kuro aparatūros gamykloje, aplankė didžiąsias Šiaulių miesto gamyklas, Spaudos rūmuose susitiko su inteligentija. Savo vizitui SSRS vadovas pasirinko labiausiai komunistų palaikomas vietas, tačiau net ir ten sulaukė protestantų pageidaujančių nepriklausomybės. Aišku, keli protestantai yra juokas palyginus 300.000 žmonių susirinkusių į mitingą Katedros aikštėje. Vis tik Gorbačiovo komanda stengėsi išvengti bet kokių nepriklausomybės šalininkų net ir pasirinkdama maršrutus kelionėms tarp lankytinų objektų.

Tuometinėje Kuro aparatūros gamykloje, į kurią jis nuvyko pasikalbėti su „paprastais“ darbininkais, jo laukė netikėtumas, atskleidęs tikrąjį M. Gorbačiovo veidą. Eidamas per milžinišką cechą, lydimas gausios svitos ir daugybės žurnalistų, jis pamatė nuošaliau stovintį pagyvenusį darbininką, kuris rankose laikė savadarbį plakatą. Ant jo rusų kalba buvo parašyta: „Ne daugiau teisių, o visiškai nepriklausomybė“. M. Gorbačiovas priėjo prie

darbininko ir paklausė (citata): „Nagi, kas čia parašyta? Ne daugiau teisių, o visiška nepriklausomybė. Kokia nepriklausomybė?“ Atsakymas: „Aš gimiau laisvoje Lietuvoje ir turiu mirti nepriklausomoje Lietuvoje.“ M. Gorbačiovas: „Kas Jums pavedė parašyti šitą plakatą?“ Atsakymas: „Aš pats asmeniškai...“ M. Gorbačiovas: „Jūs parašėte „visiška“. Vadinasi, iš Sąjungos susiruošėte išeiti?“ Atsakymas: „Taip. Anksčiau ar vėliau...“ M. Gorbačiovas: „Jūs viską apgalvojote ir viską žinote?“ Atsakymas: „Na, žinoma...“ Generalinis sekretorius įsiauadrino, iškėlęs smilių agresyviai grūmojo pagyvenusiam žmogui, pradėjo mosikuoti rankomis ir beveik šaukė: „Ką, manote mane sutrikdysite? Nesutrikdysite manęs.“ Net M. Gorbačiovo žmona puolė jį raminti. Baigėsi tuo, kad M. Gorbačiovas numojo ranka ir nuskubėjo toliau, į kitą cechą. Pasirodo, jis nebuvo pratęs prie pokalbių, kurie netilpo į jo mąstymą, kad Lietuva gali būti nepriklausoma. Nueidamas dar mestelėjo: „Sunku jums bus...“ Bet čia pat gavo repliką atgal: „Kur? Į Jakutiją išvešite?“
Citata paimta iš: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/13099/nepriklausomybes-sasiuviniai-kovo-11-oji-nepriklausomybes-atkurimo-teisine-konstrukcija>

1990 metų vasario 24 dieną įvyko pirmas rinkimų turas į Aukščiausiąją Tarybą, kuriame paaiškėjo, jog Sąjūdžio kandidatai surinko daugiau nei 60% balsų. Antrasis rinkimų turas turėjo įvykti kovo 11 dieną, tačiau Maskvoje kovo 12 dieną turėjo įvykti neeilinis komunistų suvažiavimas, kuriame buvo numatyta išsirinkti SSRS prezidentą. Sąjūdžio atstovai bijojo, kad suvažiavimas metu taip pat bus priimtas įstatymas, kuris apsunks išstojimą iš Sovietų sąjungos. Jie paprašė Brazausko paankstinti antrą rinkimų turą.

1990 metų kovo 4 dieną įvykus antram rinkimų turui buvo išrinkti 20 Sąjūdžio deputatų (iš 26 kandidatų), dar 10 Sąjūdžio kandidatų buvo išrinkta kovo 7,8 ir 10 dienomis.

1990 metų kovo 9 dieną tapo aišku, kad antrame ture išrinkta pakankamai deputatų, kad būtų galima sudaryti kvorumą. Tad Sąjūdžio deputatai nutarė pradėti sesiją kovo 10 dieną 21 valandą (iki to laiko rinkimų komisija turėjo patvirtinti kovo 10 dienos rinkimų rezultatus). Pirmajame posėdyje dalyvavo 125 iš 131 jau išrinktų Aukščiausios Tarybos deputatų. Pirmasis susirinkimas buvo labiau formalus, o į darbą rimtai kibta kitą dieną.

Antrasis posėdis prasidėjo 9 valandą, į posėdį atvyko 130 deputatų, pirmasis klausimas - pirmininko rinkimai. Komunistai iškėlė Brazauską. Po ilgų diskusijų Sąjūdis iškėlė Landsbergį. Balsavimo metu Landsbergis surinko net 91 balsą.

1990 metų kovo 11 dieną 19 valandą buvo pristatytas 1938 metų konstitucijos galiojimo atstatymas. Visi puikiai suprato, kad 1938 metų konstitucija buvo ne demokratinė, tačiau atstatyti pavyzdžiui 1922 metų konstitucijos (paskutinė demokratinė konstitucija) negalėjo. Jeigu būtų pasirinkę sukurti visiškai naują konstituciją, tai būtų ne valstybės tęstinumas, bet naujos valstybės sukūrimas bei pripažinimas, kad Lietuva į Sovietų sąjungą prisijungė savo noru.

Tik atstatyta konstitucija iš karto buvo sustabdyta ir vietoj jos patvirtintas Laikininis Pagrindinis Įstatymas. Tarybos nariai taip pat priėmė nutarimus dėl valstybės pavadinimo bei simbolių: vėliavos, herbo ir himno.

1990 metų kovo 11 dieną 22 valandą 44 minutės oficialiai paskelbiami balsavimo už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą rezultatai: už – 124, susilaikė – 6, prieš – 0.

„Lietuviai viską sužlugdys. Jie beveik niekada nebuvo laisvi. Kai tapo laisvi, jų režimas buvo diktatūra. Pasigailėjimo verti žmonės. Suprasčiau, jei M. Gorbačiovas būtų priverstas griebtis jėgos“, – šie Prancūzijos vadovo F. Mitterand'o tuomet pasakyti žodžiai turėjo išsklaidyti naivias viltis, kad sprendžiant santykius su Kremliumi galime tikėtis besąlygiškos Europos paramos.

Citata gali būti rasta keliuose šaltiniuose, tačiau šiuo atveju paimta iš: <http://www.voruta.lt/1991-uju-sausis-pirmosios-vyriausybes-griutis/>

Pirmieji nepriklausomybės metai

1990 metų kovo 12 dieną SSRS ryšių ministerija ėmė blokuoti bet kokius elektroninius ryšius su užsieniu. Kovo 15 dieną SSRS trečiasis liaudies deputatų suvažiavimas priėmė rezoliuciją, kurioje Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas paskelbtas neteisėtu ir negaliojančiu. Kovo 16 dieną SSRS Prezidentas Michailas Gorbačiovas atsiuntė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui Vytautui Landsbergiui telegramą, kurioje buvo reikalaujama per dvi dienas paskelbti, jog Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aktas yra atšaukiamas.

1990 metų kovo 17 dieną Aukščiausioji Taryba paskyrė Vyriausybės Ministrę Pirmininkę - Kazimirą Danutę Prunskienę. Pirmoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė prisiekė balandžio 11 dieną, ją sudarė 17 ministerijų: ekonomikos, energetikos, finansų, kultūros ir švietimo, materialinių išteklių, miškų ūkio, pramonės, prekybos, ryšių, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos, statybos ir urbanistikos, susisiekimo, teisingumo, užsienio reikalų, vidaus reikalų, žemės ūkio. Danutė buvo vienintelė moteris vyriausybėje.

Pagrindiniai pirmosios vyriausybės uždaviniai – sukurti ir sustiprinti valstybės institucinę sandarą, pereiti iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką, užmegzti naujus ekonominius ir politinius ryšius su užsienio šalimis.

1990 metų kovo 18 dieną „Jedinstvos“ organizavo mitingą prie Aukščiausiosios Tarybos, per kurį susikūrė „TSRS piliečių komitetas“. Jo tikslas buvo nepripažinti Lietuvos nepriklausomybės, siekti išlaikyti Lietuvą SSRS sudėtyje.

1990 metų kovo 23 dieną Sovietų Sąjungos Ministrų Taryba uždraudė užsienio žurnalistams vykti į Lietuvą, taip pat užsienio diplomatams įsakyti apleisti Lietuvą. Tą pačią dieną sovietiniai desantininkai Marijampolėje įsiveržė į pedagoginę mokyklą, sumušė vieną mokytoją, o iš karinio kabineto pagrobė mokomuosius ginklus. Kėdainių kariniame oro uoste nusileido 3000 desantininkų. 1990 metų kovo 24 dieną Vilniuje Sovietų Sąjungos desantininkai užėmė Aukštosios partinės mokyklos bei Politinio švietimo namų pastatus, taip pat Politinio švietimo namus Kaune ir Lietuvos komunistų partijos Zarasų rajone pastatą. Kovo 27 dieną desantininkų dalinys užėmė Lietuvos komunistų partijos CK pastatą Vilniuje, spaustuvę ir sumušė spaustuvės darbuotojus. Kovo 30 dieną Vilniuje sovietinės kariuomenės kareiviai užgrobė Lietuvos Respublikos prokuratūros pastatą.

1990 metų balandžio 13 dieną Sovietų Sąjungos Prezidentas Gorbačiovas ir SSRS Ministrų Tarybos Pirmininkas N. Ryžkovas atsiuntė Lietuvos Aukščiausiajai Tarybai ir Lietuvos Ministrų Tarybai raštą, kuriame pareikalavo, jog per dvi dienas Lietuvos Aukščiausioji Taryba ir Ministrų Taryba atšauktų savo priimtus nutarimus ir atkurtų padėtį Lietuvoje iki 1990 metų kovo 11 dienos.

1990 metų balandžio 18 dieną Sovietų Sąjunga nutraukė naftos tiekimą į Mažeikių naftos perdirbimo įmonę, o kitą dieną iki minimumo sumažino dujų tiekimą, taip pradėdama ekonominę blokadą prieš Lietuvą.

1990 metų balandžio 20 dieną Vilniuje sovietinės kariuomenės kareiviai užgrobė Lietuvos leidybos įmonės „Spauda“ spaustuvę. Užgrobiant sužalota apie 30 pastatus saugojusiųjų savanorių.

1990 metų birželio 25 dieną pradėti išdavinėti pirmieji Lietuvos Respublikos pilietybės pažymėjimai. Jų išdavimas nutartas nutraukti nuo 1992 metų spalio 15 dieną, pažymėjimus pakeitė Lietuvos Respublikos piliečio pasai.

1990 metų birželio 29 dieną Aukščiausioji Taryba paskelbė 1990 metų kovo 11 dienos akto moratoriumą (valstybės sprendimo, akto galiojimo sustabdymą). Priimtame pareiškime sakoma, kad 100 dienų moratoriumas įsigalios tiksliai nuo derybų su SSRS pradžios. Bus laikinai sustabdyti tik iš to akto kylantys teisiniai veiksmai. Moratoriumas gali būti pratęstas arba atšauktas. Jis savaime neteks galios nutrūkus deryboms. Moratoriumas taip pat neteks galios, jeigu Lietuvos Respublikos dabartinė Aukščiausioji Taryba nebegalėtų normaliai vykdyti valstybinės valdžios funkcijų.

1990 metų birželio 30 dieną Maskva atšaukė Lietuvos ekonominę blokadą. Liepos 6 dieną SSRS užsienio reikalų ministerija panaikino apribojimus įvažiuoti į Lietuvą kol vyks derybos.

1991 metų sausio 7 dieną Vyriausybė priėmė nutarimą dėl maisto kainų padidinimo ir paskelbė apie kompensacijų bei atlyginimų padidinimą biudžetinių organizacijų darbuotojams. Aukščiausioji taryba savo posėdžio metu sustabdė nutarimo galiojimą. Sausio 8 dieną vyriausybė atsistatydino. 1991 metų sausio 8 dieną prasidėjo papildomos Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų įvedimas į Lietuvą. Vilniaus Šiaurės miestelio karinė įgula buvo sustiprinta apie 100 karinių mašinų ir šarvuočių. Per dieną į Šiaulių karinį oro uostą nusileido per 30 Sovietų Sąjungos karinių lėktuvų, atgabenusių SSRS desantinių dalinių karius, o Vilniaus oro uoste sausio 9 dieną nusileido SSRS armijos lėktuvas, atgabėjęs Pskovo divizijos desantininkus ir grupę aukštų sovietinės armijos kariškių.

1991 metų sausio 8 dieną motyvuodama maisto prekių kainų kilimu, „Jedinstvo“ sukviėtė žmonės į protesto akciją. Mitinge, kuriame dalyvavo apie trys tūkstančiai žmonių (dalis jų buvo sovietinės armijos kariškiai persirengę civiliniais rūbais), buvo raginama nuversti Lietuvos Vyriausybę ir Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką, buvo pasisakoma prieš Lietuvos nepriklausomybę ir agituojiama dėl sugrįžimo į SSRS. Mitingo dalyviai šurmavo Aukščiausiosios Tarybos pastatą: akmenimis apmėtė langus, plėšė duris ir ėmė veržtis į vidų. Viduje budėję apsaugos darbuotojai atlaikė ataką. Šio įvykio pasekoje iš įvairiausių Lietuvos vietų saugoti Parlamento ir kitų svarbių pastatų pradėjo vykti patriotiškai nusiteikę piliečiai.

1991 metų sausio 11 dieną prisiekė antroji Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Ministru Pirmininku tapo Albertas Šimėnas. Dėl prasidėjusios sovietinės agresijos ir su ja susijusių netikėtai susiklosčiusių aplinkybių, antroji Vyriausybė dirbo tik 3 dienas. Šimėnas neturėjo administravimo darbo patirties ir panašų, kad labai stresavo dėl tekusios atsakomybės bei Rusijos spaudimo.

1991 metų sausio 11 dieną prasidėjo sovietinių kariškių siautėjimas: Kaune sovietinės kariuomenės kareiviai užgrobė Savanoriškosios draugijos armijai, aviacijai ir laivynui remti patalpas ir šalia esantį „Vairo“ viešbutį; Alytuje - technikos mokyklos pastatą (patalpose buvo įsikūręs Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamentas Alytaus skyrius); Vilniuje - Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamentui priklausančius pastatus, Spaudos rūmus, geležinkelio stoties dispečerinę (ją užėmus, buvo sustabdytas traukinių eismas), Policijos akademiją; Nemenčinėje - televizijos retransliacijos centrą.

1991 metų sausio 13 dieną po vidurnakčio, Sovietų kariuomenės tankai, šarvuočiai ir ginkluoti kariškiai, panaudodami šaunamuosius ginklus, Vilniuje šurmavo Televizijos bokštą bei Lietuvos radijo ir televizijos pastatą, kuriuos nuo užgrobimo saugojo civiliai Lietuvos žmonės. Šios kruvinosios akcijos metu žuvo 13 civilių gyventojų, daugiau kaip 500 buvo sužeisti.

Trijų Baltijos valstybių vadovai Vytautas Landsbergis (Lietuva), Anatolijus Gorbunovas (Latvija), Arnoldas Rūtelis (Estija) ir Borisas Jelcinas (Rusijos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas) paskelbė Pareiškimą Jungtinėms Tautoms, kitoms tarptautinėms organizacijoms, pasaulio valstybių parlamentams ir vyriausybėms dėl Sovietų Sąjungos vadovybės įvykdytų veiksmų Baltijos valstybių atžvilgiu. SSRS manevrus Vilniuje pasmerkė Prancūzijos, Vokietijos, Danijos, Švedijos, Islandijos, Norvegijos, Suomijos, Kanados politikai. Įvairiose pasaulio šalyse įskaitant ir pačią SSRS vyko Lietuvos palaikymo mitingai ir protesto akcijos prieš Sovietų Sąjungos agresiją. Net ir po pasaulinio pasmerkimo Sovietų agresija nesiliovė. Balandžio – Liepos mėnesiais sovietų kariškiai dažnai puldinėdavo ir padegdavo Lietuvos Respublikos muitinės ir pasienio kontrolės postus. Šiame laikotarpyje buvo sužeista arba nužudyta kelios dešimtys savanorių.

1991 metų sausio 13 dieną visoje sumaištyje prisiekė trečioji Lietuvos Respublikos vyriausybė, Ministru Pirmininku buvo paskirtas Gediminas Vagnorius. Trečios vyriausybės pagrindiniai darbai buvo pakeisti rubį vietine valiuta, pradėti privatizaciją, gerinti santykius su vakarais.

1991 metų vasario 4 dieną Lietuvoje Valstybinė automobilių inspekcija pradėjo išduoti lietuviškus numerius.

1991 metų vasario 9 dieną absoliuti dauguma (>90%) Lietuvos piliečių referendume pasisakė už nepriklausomą Lietuvą. Daryti apklausą, kai Lietuvoje vis dar siautėjo sovietinė armija buvo labai drąsus sprendimas.

1991 metų vasario 11 dieną Islandija pirmoji pripažino Lietuvos nepriklausomybę.

1991 metų kovo 23 dieną Lietuvoje lankėsi buvęs JAV prezidentas Richardas Nixonas. Jis susitiko su Lietuvos parlamento ir Vyriausybės vadovais, apžiūrėjo Vilnių ir aplankė sovietų kariuomenės užgrobtas vietas.

1991 metų rugpjūčio 3 dieną Kroatija pripažino Lietuvos nepriklausomybę.

1991 metų rugpjūčio 5 dieną trūkstant rubių algos ir pensijoms išmokėti buvo įvesti pirmieji laikinieji Lietuvos respublikos pinigai – bendrieji talonai, liaudyje dar vadinti „vagnorkėmis“.

Paveikslėliai vaizdavo įvairius gyvūnus: 1 – du driežai, 3 – garniai, 5 – vištvanagis, 10 – kiaunės, 25 – lūšis, 50 – briedis, 100 – stumbras. Įdomu tai, kad talonai turėjo ir smulkesniąsias dalis: 0.10, 0.20 ir 0.50 talono, kurios taip pat buvo popierinės. Talonai buvo spausdinti ant prastos kokybės popieriaus, todėl liaudyje nebuvo ypač mėgiami.

1991 metų rugpjūčio 19-osios naktį Maskvoje prasidėjo pučas. Sovietų Sąjungos kariškiai Lietuvoje užėmė Kauno radijo ir televizijos redakciją, Sitkūnų radijo stotį, užgrobė Respublikinę telefono stotį, Vilniaus taksi parką. Kaune nuo 22 val. iki 5 val. ryto visi tiltai ir pagrindiniai keliai buvo blokuojami tarybinių šarvuočių. Klaipėdoje kariškiai ėmė reguliuoti transporto eismą, o karinės įgulos vadas pulkininkas I. Černychas pasiskelbė ypatingosios padėties komendantu Klaipėdoje. Nutraukta Lietuvos muitinės postų veikla.

1991 metų rugpjūčio 22 dieną pasibaigus pučui Maskvoje, Lietuvos Respublika perėmė per 1991 metų sausio mėnesio Sovietų Sąjungos karinę agresiją prieš Lietuvą užgrobtus Radijo ir televizijos rūmus bei Televizijos bokštą. Perimti pastatai okupantų buvo stipriai nuniokoti, viduje buvęs turtas išgrobstytas arba sugadintas. Rugpjūčio 23 dieną, po 225 okupacijos dienų į Vilniuje esančius Spaudos rūmus sugrįžo spaustuvininkai, leidybos įmonės „Spauda“ darbuotojai, laikraščių redakcijos, žurnalistai.

1991 metų rugpjūčio 29 dieną Švedijos karalystė pirmoji atidarė savo ambasadą Lietuvoje.

1991 metų rugsėjo 7 dieną 10 valandą 30 minučių Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba gavo pranešimą iš Maskvos, kad Sovietų Sąjungos Valstybės Taryba nutarė pripažinti Baltijos respublikų nepriklausomybę.

1991 metų gruodžio 31 dieną Sovietų sąjunga nustojo egzistuoti, jos įsipareigojimus perėmė Rusija. Ankstesnės derybos, kurios anksčiau vyko su Sovietų sąjungos atstovais, dabar turėjo vykti su Rusijos atstovais.

1992 metų sausio 31 dieną Vilniuje susitiko Lietuvos ir Rusijos atstovai derėtis dėl svetimų valstybės armijos išvedimo. Lietuviai norėjo, kad armijos išvedimas prasidėtų kovo 1 dieną ir baigtųsi ne vėliau nei rugpjūčio 1 dieną. Rusijos atstovai paskutinius karinius dalinius norėjo išvesti tik 1994 metais.

1992 metų vasario 27 dieną Rusija iš Lietuvos Respublikos teritorijos išvedė pirmąjį buvusios Sovietų Sąjungos kariuomenės karinį dalinį. Deja, dėl tolesnių žingsnių Rusijos atstovai vilkino derybų procesą visais įmanomais būdais. 1993 metų rugpjūčio 31 dieną 23 valandos 45 minutės paskutinis karinis ešalonas paliko Lietuvos teritoriją.

1992 metų gegužės 1 dieną visi laukė lito, tačiau vietoj to buvo išleista nauja talonų versija.

Atnaujintieji pinigai turėjo kitokius gyvūnus: 1 – pempės, 10 – strazdas lizde, 50 – tetervinas, 100 – dvi ūdros, 200 – elniai, 500 – meška. Kovoju su padirbinėjimu 1993 metais buvo atnaujintos dvi stambiausios kupiūros: 200 – elniai, 500 – du vilkai. Kurį laiką talonai funkcionavo kartu su rubliais, tačiau nuo spalio 1 dienos jie tapo vienintele pripažįstama valiuta Lietuvos teritorijoje.

1992 metų liepos 9 dieną Aukščiosioji Taryba nusprendė, kad demokratiniai rinkimai į Lietuvos respublikos seimą turėtų vykti tų pačių metų spalio 25 dieną.

1992 metų liepos 21 dieną buvo atleista trečioji vyriausybė. Tą pačią dieną suformuota ketvirtoji vyriausybė, ministru pirmininku tapo Aleksandras Algirdas Abišala.

1992 metų spalio 25 dieną referendume priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos. Tą dieną taip pat vyko Seimo rinkimų pirmasis turas, kuriame daugumą laimėjo LDDP.

1992 metų lapkričio 11 dieną įvyko paskutinis Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos posėdis.

1993 metų birželio 25 dieną įvestas litas.

Vietoj pabaigos

Ačiū, kad perskaitėte visą tekstą. Pastebėjęs koks ilgas tekstas gavosi, neištraukiau visko ko norėjau. Vos prabėgomis užsiminiau apie Lietuvos Laisvės Lygą. Taip pat nei vienu žodžiu neužsiminiau apie Roko maršus, vyresnieji tikrai žinos Foje ir Bix grupes dalyvavusias šiose renginiuose.

Vienu metu galvojau, kad reikėtų pažvelgti ir į Algirdo Brazausko karjerą, kadangi jis tikrai buvo vienas iš pagrindinių veikėjų laikotarpyje apie kurį kalbame.

Mes lietuviai dažnai manome, kad sugriovėme Sovietų sąjungą. Tai yra ne tiesa. Pirma, mes net nebuvo pirmieji, kurie pradėjo protestuoti ir reikalauti laisvės. Antra, mes nebuvo pirmieji, kurie paskelbė valstybės įstatymus viršesniais už sąjungos įstatymus. Estai ir latviai šiose srityse buvo gerokai aktyvesni. Net ir rublio atsisakėme paskutiniai.

Taip, lietuviai pirmieji paskelbė nepriklausomybę. Tai buvo labai rizikingas sprendimas ir jis negarantavo sėkmės. Užsienio politikai palaikė mus žodžiais, bet nedarbais.

Pagrindinė Sąjungos griūtis priežastis, mano nuomone, buvo konfliktas tarp Gorbačiovo ir Jelcino. Kol Gorbačiovas buvo už Sąjungos vairo, Jelcinas visais būdais stengėsi šiam įkasti ir vienas iš būdų buvo padėti Baltijos valstybėms. Vos tik Sovietų sąjungos neliko, Jelcinas nustojo būti geraširdis ir visos derybos su Rusija pradėjo strigti.

Kaip atrodytų istorija, jeigu paimtume laiko mašiną ir nužudytume Jelciną iki to laiko kol jis tapo politiku? Kaip tuomet būtų pasibaigęs 1991 metų perversmas Sąjungoje?

Straipsnyje koncentravauosi į reiškinius viduje ir neskyriau nei žodžio kaip reagavo kitos valstybės. Kadangi apie tai nerašiau, tai perskaičiau vos kelis šaltinius, tačiau radau tikrai įdomių dalykų.

Kada Danija pripažino Lietuvos nepriklausomybę? Turbūt reiktų tikėti Danijos ambasados puslapiu? Bet kokių atveju įvairiuose šaltiniuose galima rasti bent tris skirtingas datas.

Islandija pirmoji pripažino Lietuvos nepriklausomybę, nes vienas iš Sąjūdžio narių studijavo kartu su labai įtakingo Islandijos politiko broliu. Pažintys yra svarbu visur ir visada.

Švedija pirmoji atidarė ambasadą Lietuvoje, nes... Kai prasidėjo Sąjūdžio judėjimas esantieji valdžioje politikai nenorėjo nieko žinoti apie Lietuvos nepriklausomybę, tačiau jaunieji politikai buvo dažni svečiai Lietuvoje. Laikui bėgant jaunieji politikai įgavo daugiau įtakos.

Vokietija ir Prancūzija norėjo išsaugoti gerus santykius su Sąjunga ir bijojo, kad Lietuvos nepriklausomybės siekimas nuves Sąjungą diktatūros keliu. Pažvelgę į dabartinę Rusiją galime sutikti, kad jų baimės nebuvo iš piršto laužtos. Spaudžiamos JAV, Vokietija ir Prancūzija pakeitė savo oficialią retoriką Baltijos šalių atžvilgiu.

Jeigu dar turite jėgų, rekomenduočiau perskaityti labai įdomų straipsnį:

<http://alkas.lt/2011/01/13/1991-metai-sausio-13-oji-kas-vyko-vyriausybeje-nuotraukos-video/>

Nuorodos

1. Lietuvos okupacija ir aneksija 1940 metais - <http://www.archyvai.lt/exhibitions/okupac/pratarme.htm>
2. Lietuvos–TSRS savitarpio pagalbos sutartis - https://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvos_%E2%80%93TSRS_savitarpio_pagalbos_sutartis
3. Soviet–Lithuanian Mutual Assistance Treaty - https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_%E2%80%93Lithuanian_Mutual_Assistance_Treaty
4. Communist Party of Lithuania - https://en.wikipedia.org/wiki/Communist_Party_of_Lithuania
5. TSKP CK Politbiuras - https://lt.wikipedia.org/wiki/TSKP_CK_Politbiuras
6. Tarybų Sąjungos komunistų partija - https://lt.wikipedia.org/wiki/Taryb%C5%B3_%C4%85jungos_komunist%C5%B3_partija
7. Communist Party of the Soviet Union - https://en.wikipedia.org/wiki/Communist_Party_of_the_Soviet_Union
8. Supreme Soviet of the Soviet Union - https://en.wikipedia.org/wiki/Supreme_Soviet_of_the_Soviet_Union
9. Supreme Soviet of the Lithuanian SSR - https://en.wikipedia.org/wiki/Supreme_Soviet_of_the_Lithuanian_SSR
10. Belovežo susitarimas - https://lt.wikipedia.org/wiki/Belove%C5%BEO_susitarimas
11. Michailas Gorbačiovas - https://lt.wikipedia.org/wiki/Michailas_Gorba%C4%8Diovas
12. Mikhail Gorbachev - https://en.wikipedia.org/wiki/Mikhail_Gorbachev
13. Lietuvos Sąjūdžio istorija - <http://www.lietsajudis.lt/index.php/istorija>
14. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis - https://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvos_Persitvarkymo_S_%C4%85j%C5%ABdis
15. Kur dingę komunistai? - <https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/kur-dingo-komunistai-680294>
16. Žlugusi Michailo Gorbačiovo misija - <https://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuva/archyvas-zlugusi-michailo-gorbaciovo-misija-1686966/>
17. 1991 Soviet coup d'état attempt - https://en.wikipedia.org/wiki/1991_Soviet_coup_d_%27%C3%A9tat_attempt
18. Boris Yeltsin - https://en.wikipedia.org/wiki/Boris_Yeltsin
19. 1990 m. Michailo Gorbačiovo vizitas Lietuvoje - https://lt.wikipedia.org/wiki/1990_m._Michailo_Gorba%C4%8Diovo_vizitas_Lietuvoje
20. Nepriklausomybės atkūrimas 1990–1991 m. - <http://valstybingumas.lt/LT/saltiniu-apzvalga/Nepriklausomybes-atkurimas-1990-1991/Puslapiai/default.aspx>
21. Svarbesnieji valstybės atstatymo 1990 03 11 - 1992 10 25 įvykiai - <https://www.lrs.lt/datos/kovo11/ivykiai.htm>
22. Tryliktasis Lietuvos premjeras Skvernelis: kas buvo jo pirmtakai ir į kurį jis panašiausias? - <https://www.alfa.lt/straipsnis/50107064/tryliktasis-lietuvos-premjeras-skvernelis-kas-buvo-jo-pirmtakai-ir-i-kuri-jis-panasiausias>
23. Lietuvos ministrų kabinetai (nuo 1990) - [https://lt.wikipedia.org/wiki/Sąrašas:Lietuvos_ministrų_kabinetai_\(nuo_1990\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Sąrašas:Lietuvos_ministrų_kabinetai_(nuo_1990))
24. 1991-1993 m. Lietuvos laikinieji piniginiai ženklai - <http://www.pinigumuziejus.lt/lt/1991-1993-m-lietuvos-laikinieji-piniginiai-zenklai/>
25. Lithuanian talonas - https://en.wikipedia.org/wiki/Lithuanian_talonas